

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/21539> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Pribadi, Yanwar

Title: Islam and politics in Madura : ulama and other local leaders in search of influence (1990-2010)

Issue Date: 2013-08-28

Samenvatting

In de studie van Islam en politiek in Indonesië gaat vandaag de dag de meeste aandacht uit naar de politieke rol van *ulama* (religieuze leiders) in de Moslingemeenschap. De *ulama* groeien met hun tijd mee, hebben zich aangepast aan recente politieke veranderingen en spelen een belangrijke rol bij de participatie van moslims in de politiek. Tegelijkertijd behouden de *ulama* hun religieuze gezag en hun rol als Islam-experts.

Het leven op Madura laat goed zien hoe *ulama* maar ook andere actoren op het eiland hun gezag handhaven en hoe zij vorm geven aan de Islam. Op Madura hebben niet alleen de *kiai* (een andere term voor *ulama*) een belangrijke rol als intermediairs tussen de staat en de gemeenschap. Ook *blater* (sterke mannen - *strongmen*) en *klebun* (dorpshoofden) maken deel uit van de lokale sociaal-politieke elite, en vanuit die vooraanstaande positie mengen zij zich in de politieke strijd op het eiland. De *kiai* zijn samen met de *blater* en de *klebun* een goed voorbeeld van de wisselwerking tussen traditionele instituties van leiderschap en de snel evoluerende wereld van de politiek. Deze studie laat zien hoe deze verschillende actoren in de politieke arena worden geleid door hun verschillende belangen en ambities, en hoe dit proces op zijn beurt de politieke situatie op Madura inkleurt.

Dit werk gaat over de historische ontwikkeling van de Moslingemeenschap en de lokale politiek op Madura tijdens de Nieuwe Orde (1966-1998) en tussen 1998 en 2010, oftewel de post-Nieuwe Orde. Centraal staat de vraag hoe en waarom de Islam, lokale culturen en lokale leiders hun stempel drukken op de lokale politiek in Madura. De studie beargumenteert dat verandering, continuïteit en herhalingen in de ontwikkeling van Islam en lokale politiek in de Nieuwe Orde en post-Nieuwe Orde moeten worden gezien als de cumulatieve uitkomst van een lange geschiedenis van interactie tussen verschillende lagen van de samenleving.

Hoewel Madura niet geheel los staat van de rest van Indonesië qua sociale en religieuze kenmerken, is er wel een uitzonderlijk sterke religieuze traditie ontstaan als gevolg van een langdurig proces van Islamisering op het eiland, zoals ook het geval is in Aceh en Banten.

Net als die twee regio's hebben veel tradities en gebruiken op Madura een religieuze achtergrond. Twee vormen van Islam kunnen worden onderscheiden: de *santri*-cultuur en de niet-*santri*-cultuur. In deze studie wordt die laatste vorm geïnterpreteerd als een *abangan*-achtige vanwege haar gelijkenis met de *abangan*-cultuur op Java.

Traditioneel maken de leerlingen van *pesantren* (Islamitische kostscholen) deel uit van de *santri*-cultuur. Naast deze link tussen *santri* en *pesantren* wordt in deze studie met *santri* tevens bedoeld de meerderheid van Madurese moslims die aanhangers zijn van een meer orthodoxe vorm van Islam gebaseerd op de mondiale invloed van het soennisme, de grootste hoofdstroming van de Islam. Leden van de *abangan*-achtige cultuur vormen daarentegen een minderheid op Madura. Zij zijn ook soennitisch, maar volgen een minder orthodoxe Islam met invloeden uit lokale mystieke geloven. De *santri*-cultuur wordt vertegenwoordigd door drie hoofdelementen: Islamitische onderwijsinstellingen, moslingroeperingen en moslimleiders.

De *kiai* zijn de onmiskenbare hoofdrolspelers in de verhoudingen tussen de staat en de gemeenschap op Madura. Samen met de *blater* en de *klebun* zijn zij de sociale, politieke, economische en culturele tussenpersonen. Het is duidelijk dat *kiai*, met hun *pesantren* en onderlinge netwerken zoals de NU en de Bassra (Badan Silaturahmi Ulama Pesantren Madura – Vrienden van Pesantren Ulama Madura), zich wijselijk aan de macht van de staat hebben aangepast door veelzijdige relaties aan te gaan met de staat. Op sommige terreinen distantiëren zij zich van de regering, maar soms hebben wederzijds voordelige afspraken de voorkeur, vooral daar waar de staat een te groot overwicht heeft of wanneer er veel voordeel te halen valt.

De *blater* zijn gevreesde en bewonderde 'sterke mannen' die zeer invloedrijk zijn in de lokale gemeenschap. Zij bouwen hun reputatie en macht vaak op de angst die zij verspreiden onder de bevolking. Veel *blater* hebben een achtergrond in de privé-beveiliging van ondernemers op Madura en in nabijgelegen steden in de provincie Oost-Java. Ze staan bekend als bekwame vechtsporters en van sommigen wordt zelfs gedacht dat zij magische krachten hebben of onkwetsbaar zijn. Hoewel de *blater* een voornamelijk Madurees fenomeen zijn, behoren zij tot een lange traditie van sterke mannen in de archipel, bijvoorbeeld de verdwenen *jagoan* op Java in de negentiende eeuw, en de *jawara* in Banten, die als hoofdtaak bescherming bieden waar dat nodig wordt geacht. *Blater* hebben hun eigen geïnstitutionaliseerde karakteristieken, zoals *remo* (een speciaal soort feest in de *blater*-gemeenschap) en gewelddadige tradities zoals *kerapan sapi* (stierenracen) en *sabung ayam* (hanengevechten). Deze macho-symboliek worden vaak aangewend om de invloed van *blater* te

vergroten. Net als de *kiai* staan ook de *blater* bekend om hun flexibele houding en hun aanpassing aan sociaal-politieke transformaties; ook zij maken wederzijds voordelige afspraken met religieuze leiders en met de regering. Waar *kiai* hun positie gebruiken om hun sociale en politieke aanzien ten opzichte van de staat en de gemeenschap te vergroten, fungeren *blater* als de onmisbare ‘makelaars in macht’ tussen al deze partijen in.

Na een beeld te schetsen van de politieke actoren op Madura wordt in deze studie vervolgens gekeken hoe zij reageerden op de moderniseringsmaatregelen van de regering tijdens de Nieuwe Orde. Van specifiek belang zijn twee conflicten tussen de regering enerzijds (landelijk, provinciaal en in het regentschap) en de Islamitische elite en hun achterban anderzijds. Dit zijn het Nipah-damincident en de verwerping van het *industrialisasi*-programma (plannen voor de bouw van industrieterreinen op Madura) door de *kiai* van de Bassra. Het Nipah-damincident was een geschil tussen landeigenaren en *kiai* enerzijds en de regering anderzijds. Met de dam moesten de belangen van agrarische dorpen worden behartigd door de irrigatie te verbeteren, maar de lokale bevolking kwam in verzet. Dit incident vond plaats in 1993 in Sampang. Als onderdeel van de *industrialisasi* werden plannen gemaakt voor de Suramadubrug tussen Java en Madura, die de langste brug van het land zou worden. Tijdens de jaren negentig bestond er echter veel verzet tegen de *industrialisasi*, en in 1997 werd de bouw van de brug opgeschort vanwege de financiële crisis in Azië. Het damincident kostte aan vier mensen het leven, terwijl de affaire rond de Suramadubrug zonder geweld werd afgehandeld. In beide incidenten stond de invloed van lokale *kiai* centraal.

Vervolgens werpt deze studie een blik op de verkiezingen op het eiland. Hoewel de regering tijdens de Nieuwe Orde een totalitair regime had gevestigd, en hoewel de regeringspartij Golkar de verkiezingen in bijna de hele archipel domineerde, vormde de invloed van de PPP en haar achterban van *ulama* en *santri* een significante bedreiging in sommige gebieden, waaronder Madura. Vooral tijdens de algemene verkiezingen in het tijdperk Soeharto probeerden de *kiai* samen met de PPP, de enige toegestane islamitische partij, de macht van Golkar tegen te gaan. In de eerste drie verkiezingen waren zij enigszins succesvol, hoewel hun overwinningen marginaal waren. In de laatste drie verkiezingen leed de PPP echter een nederlaag tegen Golkar. Ondanks beschuldigingen van fraude won Golkar uiteindelijk door aanmatiging van lokale *kiai* en *blater*, door haar *penangunan*-programma's (ontwikkeling, modernisering), maar ook door middel van dwang. De *blater* konden hier pragmatisch mee omgaan, omdat zij niet zulke sterke politieke voorkeuren hadden als de *kiai*. Zij

konden het zich veroorloven om hun politieke steun in hun eigenbelang aan te passen. De gewone bevolking waren het object van de machtsstrijd tussen de verschillende lagen van de elite. Om steun te winnen werd het gebruik van Islamitische symboliek de meest belangrijke methode. Ook andere soorten verkiezingen—zoals *pilkada gubernur* (*pemilihan kepala daerah gubernur* - gouverneursverkiezingen), *pilkada bupati* (*pemilihan kepala daerah bupati* - regentschapsverkiezingen), and *pilkades/pemilihan klebun* (*pemilihan kepala desa/kelebun* - dorps hoofdsverkiezingen)—werden getypeerd door de machtsstrijd tussen *kiai*, *blater* en *kelebun*.

Tot slot richt de discussie in deze studie zich op de dorpspolitiek op Madura. De periode na de Nieuwe Orde wordt ook wel de ‘overgangsfase’ genoemd om de politieke transformatie van het autoritaire regime naar een meer democratische regeringsvorm aan te duiden. Onderdeel van deze transformatie is het proces van decentralisatie en toenemende regionale autonomie. Decentralisatie moet echter niet worden verward met democratisering. Decentralisatie gebeurt soms zelfs onder autoritaire omstandigheden. Ook op het meest decentrale niveau, in het dorp, zijn de gevolgen van dit proces zichtbaar. Hoewel de actoren in de nationale en regionale politiek weinig doorslaggevend zijn binnen de lokale politiek, is de interactie tussen verschillende bevolkingslagen en de elite in het dorp wel een weerspiegeling van de omstandigheden in de centrale politiek. De verschillende actoren in de dorpspolitiek—de *kiai*, *blater* en *kelebun*—hebben elk hun eigen houding en karakteristieken, maar hun onderlinge relaties zijn pragmatisch en wederzijds voordelig. De structuur van de lokale politiek die is opgebouwd tijdens de Nieuwe Orde was gebaseerd op hechte persoonlijke banden en klandizie. Sinds het einde van het tijdperk Soeharto is de situatie relatief onveranderlijk gebleken. Op Madura wordt de dorpspolitiek gekenmerkt door bondgenootschappen en concurrentie tussen de leiders—de *kelebun* als officiële dorps hoofden, de *kiai* als religieuze leiders en de *blater* met hun culturele gezag en aanzien. Na het tijdperk Soeharto hebben zij hun invloed in de lokale gemeenschap weten te behouden, en hun aanwezigheid is vaak goed te rijmen met maatregelen van de staat.

Er kan worden geconcludeerd dat de Islam centraal staat binnen de lokale politiek op Madura. De Islam wordt gebruikt en bevorderd door religieuze aanhangers als campagnemiddel tegen het seculiere staatsbeleid. Op Madura en in andere gebieden in Indonesië tijdens de Nieuwe Orde kwamen de regering en religieuze leiders vaak tegenover elkaar te staan, zoals bij het Nipah-damincident. Daarbij vocht de staat niet per se tegen de religieuze leiders en moslims zelf, maar juist tegen het gebruik van Islamitische symboliek als politiek middel. Tegelijkertijd zijn lokale syncretistische culturen en tradities in stand gehouden door

vastberaden aanhangers. Het lijkt erop de staat op dit moment geen beleid voert tegen deze culturen en tradities. Dankzij hun aanhangers hebben de twee religieuze culturen tot op de dag van vandaag kunnen bestaan op Madura. Madura blijft gehecht aan Islamitische waarden en normen zonder de aanwezigheid van lokale syncretistische culturen te miskennen, en de bevolking laat zien dat Islam en lokale tradities naast elkaar kunnen leven.

